

**ҮЕ ТЭНГИЙН ДЭЭРЭЛХЭЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД
ЭЦЭГ ЭХ, АСРАН ХАМГААЛАГЧИЙН ҮҮРЭГ, ОРОЛЦОО**
**PREVENTING PEER BULLYING DUTIES AND
PARTICIPATION OF PARENTS AND GUARDIANS**

*Цагдаагийн сургуулийн Цагдаагийн
эрх зүйн тэнхимийн багш, цагдаагийн
ахлах дэслэгч Д.Цэрэнлхам
teacher of the Department of Police Law
at the Police School Senior police
lieutenant D. Tserenlham,*

Хураангуй: Бид аливаа болохгүй асуудлын шалтгааныг ихэвчлэн гадны хүчин зүйлд хамааруулж байдаг. Насанд хүрэгчдийн зүгээс сургууль, гэр бүлийн орчинд хүүхдийг хичээл хийх ёстой, сайн сур гэдэг шаардлагыг маш өндөр тавьдаг боловч бусадтай зөв харилцах, үе тэнгийнхэнтэйгээ хэрхэн зүй зохистой харилцах, зөрчил маргааныг хэрхэн хүчирхийллийн бус аргаар шийдвэрлэх арга замыг заах, эерэг зан байдлыг төлөвшүүлэх тал дээр учир дутагдалтай байдаг.

Хүүхэд наснаасаа найз нөхөд, үе тэнгийнхнээ ойлгож, хүлээн зөвшөөрч, хүндэлж сурах нь ирээдүйд бусадтай зүй зохистой харилцдаг, багаар ажиллах, бусадтай хамтрах чадвартай бие хүн болон төлөвших суурь хандлага нь болох юм. Тиймээс судлаач миний бие энэхүү өгүүллээрээ дамжуулан үе тэнгийн дарамт, дээрэлхэлтээс урьдчилан сэргийлэхэд эцэг, эх, асран хамгаалагчдын үүрэг оролцоо чухал болох талаар товч авч үзсэн болно.

Abstract: We often attribute the cause of problems to external factors. Adults set very high requirements that children should study and study well in school and family environment, but they need to teach them how to communicate properly with others, how to communicate properly with peers, how to solve conflicts in a non-violent way, and how to cultivate positive behavior. lacks.

Learning to understand, accept, and respect friends and peers from childhood will become the basic attitude to develop into a person who can communicate appropriately with others, work in a team, and cooperate with others in the future. Therefore, through this article, the researcher has briefly discussed the importance of the role of parents and guardians in preventing peer pressure and bullying.

Түлхүүр үг: Дарамт, дээрэлхэлт, гэр бүл, үүрэг, хариуцлага, оролцоо

Keywords: Pressure, bullying, family, role, responsibility, participation

Үндсэн хэсэг: Боловсрол бол хүний үндсэн эрх төдийгүй бусад эрх, эрх чөлөөгөө эдлэх хамгийн чухал эх сурвалж гэж үздэг.

Боловсрол нь чадавхын эрх болохын хувьд нийгэм, эдийн засгийн хувьд хязгаарлагдмал хүүхдүүд, томчуудад ядуурлаас өөрсдийгөө гаргах, нийгмийн амьдралд бүрэн төгс оролцох арга замаа олох үндсэн хэрэгсэл нь болдог. Боловсрол нь иргэдийг чадавхжуулах, хүнд, хортой хөдөлмөр, бэлгийн мөлжлөгөөс хүүхдүүдийг хамгаалах болон

хүний эрх, ардчиллыг хөхүүлэн дэмжих, хүрээлэн буй орчноо хамгаалах, хүн амын өсөлтийг хянахад нэн чухал үүрэгтэй¹.

Боловсрол нь төрийн санхүүгийн хөрөнгө оруулалтуудаас хийж болох хамгийн сайн хөрөнгө оруулалтын нэг хэмээн хүлээн зөвшөөрөгддөг. Гэвч боловсролын ач холбогдол нь зөвхөн практик зүйл биш. Чөлөөтэй, өргөн хүрээтэй сэтгэх чадвар бүхий сайн боловсрол эзэмшсэн, идэвхтэй санаа бодолтой хүн л хүн болж төрсний гавьяа, аз жаргалыг мэдэрдэг. Харамсалтай нь ялгаатай байдлыг хүлээн зөвшөөрөх мэдлэг, хандлага, ойлголт дутагдсанаар ялгаварлан гадуурхалт бий болж үүнээс үүдэлтэй саад бэрхшээлүүд хүүхдүүдийг амжилттай суралцах, өөртөө итгэлтэй хувь хүн болж төлөвшихөд саад болж цаашлаад сургууль завсардах нөхцөл болж байна. Боловсрол эвслийн хийсэн судалгаагаар² жендэрт суурилсан хүчирхийлэл, ялгаварлан гадуурхалт, үе тэнгийнхэний дээрэлхэлт нь сургуулиас гарах үндсэн шалтгаануудын нэг болох нь харагдаж байна.

Боловсролын зорилгыг ЭЗНСЭтОУП-д тодорхойлсноор:

- хүүхдийг бие хүн болгон төлөвшүүлэх, авьяас билэг, оюуны болон биеийн чадавхыг бүрэн төгс хөгжүүлэх;
- хүний эрх, үндсэн эрх чөлөө болон Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэмд тунхагласан зарчмыг хүндэтгэх үзлээр хүмүүжүүлэх;
- эцэг эх, соёл, хэл, үнэт зүйлс, амьдарч байгаа улсынхаа болон төрсөн улс орныхоо үндэсний үнэт зүйлс болон өөрийнхөөсөө ялгаатай соёл иргэншлийг хүндэтгэх үзлийг төлөвшүүлэн хөгжүүлэх;
- харилцан ойлголцол, энхийг эрхэмлэх, хүлцэн тэвчих, эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн эрх тэгш байдал, аливаа ард түмэн, угсаатны болон шашны бүлэг, нутгийн уугуул иргэдийг хүндэтгэх үзлийг хүүхдэд төлөвшүүлж чөлөөт нийгэмд хариуцлагатай амьдрахад бэлтгэх;
- байгаль орчныг хайрлан хүндэтгэх үзлээр хүмүүжүүлэх юм.

Тиймээс боловсролын орчин буюу сургууль айдас, ялгаварлан гадуурхалт, хүчирхийллээс ангид байх ёстой. Нөгөө талаар Монгол улсын хууль тогтоомжид зааснаар боловсролын байгууллага, эцэг эх, асран хамгаалагч насанд хүрэгчид нь хүүхдийг дараах үйлдэл, эс үйлдлээс хамгаалах үүрэг хүлээсэн байдаг. Үүнд: аливаа төрлийн хүчирхийлэл, үл хайхрах, дарамт, мөлжлөг, эрсдэлт нөхцөл, гэмт хэрэг, зөрчил, бие махбодийн шийтгэл, хорт зуршилд өртөхгүй байх зэрэг багтана.

Ялгаатай байдлыг хүлээн зөвшөөрөх агуулга нь соёлын, нийгмийн, бие махбодын, эдийн засгийн, улс төрийн болон шашны эх сурвалжтай бөгөөд өөр бусдыг үл хүлцэх нь хүчирхийлэл болон ялгаварлан гадуурхалтын гол эх болдог. Үүнээс урьдчилан сэргийлэхэд хүлээцтэй байдал тэр дундаа хүний эрх, эрхэм чанар, ялгаатай байдлыг хүндлэх, зөрчлийг хүчирхийллийн бус арга замаар шийдвэрлэх чадварыг төлөвшүүлэх цогц, ухаалаг арга зүйг нэвтрүүлэх нь боловсролын салбарын эн тэргүүний зорилт байх ёстой. Бидэнд нийтлэг байдаг ганцхан зүйл бол ялгаатай байдал юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон хүүхдүүдийг ялгаварладаг тогтолцоо нь хэн бүхнийг хүйс, нас, оршин буй газар, ядуурал, нийгмийн статус, үндэс угсаа, харьяалал, хэл, шашин, шилжин ирсэн эсвэл дүрвэсэн байдал, бэлгийн

¹ “Бүх нийт боловсролын төлөө” иргэний нийгмийн үндэсний эвсэл, “Үе тэнгийн дээрэлхэлтээс урьдчилан сэргийлэх аргачлал” Уб., 2020. 9 дэх тал.

² “Тодорхой бүлгийн хүүхдүүдэд боловсрол эзэмшихэд тулгардаг саад тотгорууд” чанарын судалгаа Уб., 2020.

чиг баримжаа, жендэр, шоронд хоригдсон явдал төдийгүй итгэл үнэмшил мөн хандлагаас нь болж гадуурхаж байдаг³.

Энэхүү агуулгыг ТХЗ-ын 4.7-д “Бүх суралцагчдад тогтвортой хөгжил болон тогтвортой амьдралын хэв маягийн тухай боловсрол, хүний эрх, жендэрийн тэгш эрхийн боловсрол, энх тайвныг эрхэмлэх болон үл хүчирхийлэх соёл, дэлхийн иргэн байх болон соёлын олон янз ялгаатай байдлыг дээдлэх хандлагыг түгээх замаар тогтвортой хөгжлийг бий болгох мэдлэг, ур чадварыг эзэмшүүлсэн байна” хэмээн тодорхойлсон билээ.

Гэр бүлийн боловсрол: Үе тэнгийн дарамт дээрэлхэлт нь дан ганц сургууль анхаарал хандуулаад шийдэгддэг асуудал биш юм. Дээрэлхэлтэд өртсөн болон бусдыг дээрэлхэх сөрөг зан үйлтэй сурагчдын гэр бүл, асран хамгаалагчдыг татан оролцуулснаар уг асуудлыг амжилттай шийдвэрлэх боломжтой.

Үе тэнгийн дарамт, дээрэлхэлтийн асуудлыг байх ёстой болон хүүхдийг сэтгэл зүйн хувьд хатуужуулна гэдэг хандлагыг эцэг эх, асран хамгаалагчдын зүгээс гаргах гээд байдаг. Тиймээс эцэг эх, асран хамгаалагч бүр хүүхдийнхээ сургуулийн амьдралын талаар мэдээлэлтэй байж, санаа тавин, хариуцлагатай хандах үүрэгтэй.

Хувь хүн болон гэр бүлийн түвшинд эрсдлийг бий болгож буй хүчин зүйлсийг хүснэгтээр харуулбал: */эдгээр хүчин зүйлс нь дарамт, дээрэлхэлтийг шууд бий болгохгүй ч гэсэн түүнд өртөх магадлалыг нэмэгдүүлдэг байна/*

Хүснэгт 1.,

Хувь хүний хүчин зүйлүүд	Гэр бүл, ойрын хүрээллийн хүчин зүйлүүд
- Өмнө нь хүчирхийллийн хохирогч байсан - Анхаарал төвлөрөл сул, хэт хөдөлгөөтэй, эсвэл суралцах идэвхгүй - Бага насандаа түрэмгий зан авир гаргаж байсан - Архи, тамхи, мансууруулах бодис хэрэглэдэг - Аливаа зүйлд дүн шинжилгээ хийх, үйлдэлдээ дүгнэлт өгөх, хянах чадвар султай - Сэтгэл гутралд орсон - Хүчирхийлэл, зөрчилтэй гэр бүл, орчинд амьдардаг - Нийгмийн хэв журам, эв нэгдлийн эсрэг итгэл үнэмшил, хандлагатай байх - Үе тэнгийнхэний зөрчилдөөнийг шийдэж буй дарамтлуулах, дарамтлах байдлыг хэвийн зүйл гэж үзэх хандлага	- Гэр бүл нь хүмүүжлийн хатуу ширүүн, эсвэл хэт сул, эсвэл хааяа хатуу, хааяа зөөлөн зэргээр тууштай бус хандлага баримталдаг - Хүүхэд хүмүүжилд эцэг, эхийн оролцоо, анхаарал бага байх - Эцэг, эх асран хамгаалагчид сэтгэл зүйн хувьд хүүхэддээ хайхрамжгүй хандах - Эцэг, эх, асран хамгаалагч нь хүчирхийлэгч байх, гэр бүл доторх үүрэг хариуцлага сул, хүүхдээ харж хандах, зөвлөн дэмжихэд анхаарал бага байх - Гэр бүлийн салалт - Эцэг, эхийн хоорондын таарамжгүй харилцаа зэрэг

Хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах хүчин чармайлт, үйл ажиллагаанд гэр бүл, асран хамгаалагчдыг татан оролцуулах нь чухал.

Гэр бүл нь хүүхэд хамгаалалд гол үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд тэд хэн нэгэн хүүхэдтэй зүй бус харьцахаас хамгийн сайн хамгаалах чадвартай. Судалгааны үр дүнгүүдээс харахад сургуулиуд эцэг эх, асран хамгаалагч нарт хүүхдийн хүчирхийлэл, үл хайхралтын талаар боловсрол олговол тэд хүүхдийг урьдчилан сэргийлэх, хамгаалахад хүлээх үүрэг хариуцлагаа бүрэн ухамсарлахад нь тусалж чадна гэдгийг илэрхийлсэн байдаг.

Гэр бүлийн хүмүүжлийн нөлөөгөөр хүүхэд хувийн хяналт сайтай болох боломжтой ба ингэх тусам зүй бус үйлдэл үйлдэх магадлал багасна⁴. Үүний тулд эцэг, эх, асран хамгаалагч

³ “Тодорхой бүлгийн хүүхдүүдэд боловсрол эзэмшихэд тулгардаг саад тотгорууд” чанарын судалгаа Уб., 2020.

⁴ Осман Долу. Криминологийн онолууд. (Дашгаадан.Э. Орчуулгын бүтээл). Уб., 2022. 164 дэх тал.

бид үе тэнгийнхэний дундах хүчирхийллийн талаар хангалттай сайн ойлголттой байх шаардлага гарч ирж байна.

Судалгааны хэсэг: Дараах судалгаанд нийт 33 эцэг, эх, асран хамгаалагч хамрагдсан байна.

График 1.,

График 2.,

График 1 болон 2-оос үзэхэд судалгаанд хамрагсдын дийлэнх буюу 70 гаруй хувь нь бакалавр болоод магистрын түвшиний боловсролтой, мөн ажил эрхлэлтийн хувьд 61% нь төрийн албанд ажилладаг байна.

График 3.,

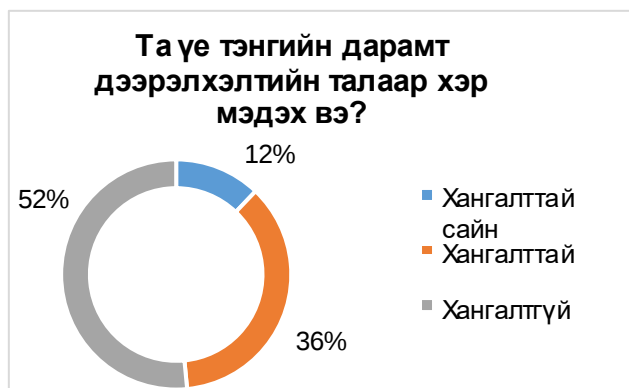
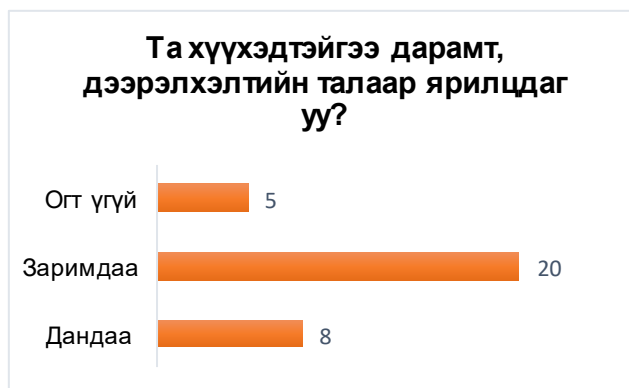

График 4.,

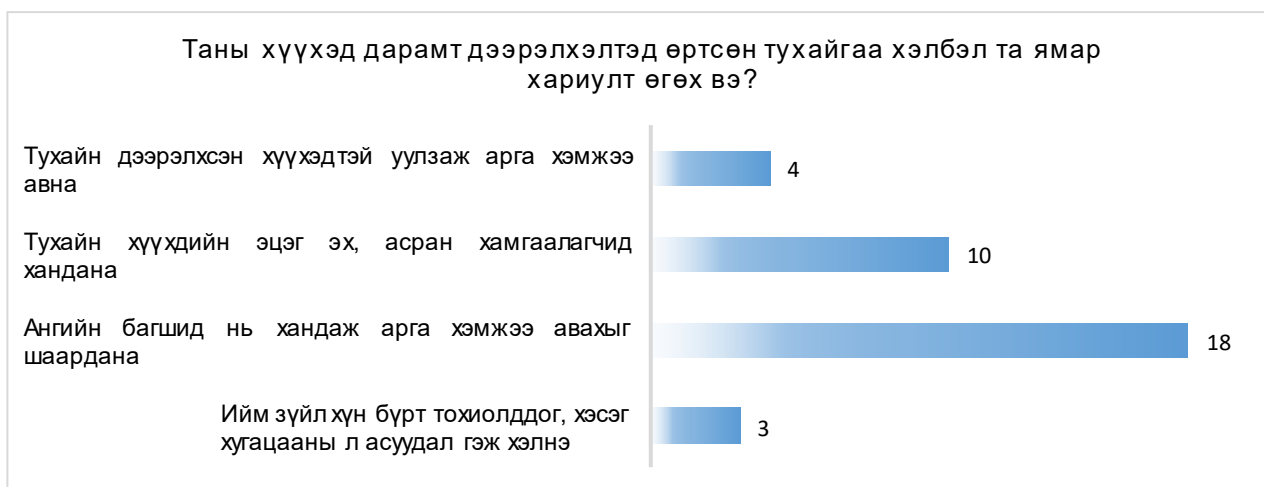
Дээрх судалгааны үр дүнг харахад нийт эцэг, эх асран хамгаалагчдын 50 гаруй хувь нь дарамт дээрэлхэлтийн талаарх ойлголт хангалтгүй, 76% нь дарамт дээрэлхэлтийн талаар заримдаа болон огт ярилцдаггүй гэсэн хариулт өгсөн нь энэ талаарх нөлөөлөл хангалтгүй байгаа нь харагдаж байна. Мөн энэ талаар огт ярилцдаггүй гэсэн 5 хүнээс шалтгааныг асуухад ойлголт байхгүй гэдэг хариулт өгч байгаа нь нөлөөлөл хангалтгүй гэдгийг баталж байна.

График 5.,

Дээрх графикаас харахад судалгаанд оролцогчдын 45% нь мэдэхгүй, 18% нь тийм гэдэг хариултыг өгсөн нь 60 гаруй хувь нь ямар нэг байдлаар дарамт, дээрэлхэлтэд өртөж байгааг харуулж байна. Энэ асуултад тийм гэдэг хариулт өгсөн оролцогчдоос энэ талаар хаанаас мэдсэн талаар асуухад 83% нь хүүхдээс өөрөөс нь гэж хариулсан байна. Эндээс хүүхдүүд энэ талаарх ойлголт, мэдээллийг гэр бүлээсээ бус өөр эх сурвалжуудаас мэддэг, энэ тухай нууж болохгүй гэдэг ойлголтыг авч чадаж байгааг харж болохоор байна.

График 6.,

Дээрх графикаас үзэхэд нийт оролцогчдын 96% нь хэн нэгэнд хандаж ямар байдлаар арга хэмжээ авна гэж хариулсан нь дарамт, дээрэлхэлтийг байх ёсгүй зүйл гэж үзэж байгаа нь харагдаж байна.

Хүчирхийлэл бол хувь хүний төрөлхийн шинж чанар гэхээс илүүтэй хувь хүн, гэр бүл, хүрээлэл, нийгмийн хүчин зүйлсийн нөлөөгөөр бий болдог, төлөвшдөг хандлага, зан үйл юм. Хэвшсэн зан үйлийг өөрчилж болохоос гадна сөрөг зан үйлийг хэвшихээс нь өмнө урьдчилан сэргийлэх боломжтой билээ.

Хүчирхийлэл гарахад нөлөөлж байгаа хүчин зүйлсийн нөлөөллөөс хамгаалах үйл ажиллагаа хэрэгжүүлснээр зан үйлийг өөрчилж, улмаар хүчирхийлэл гаргахаас нь өмнө урьдчилан сэргийлж болно. Сургуулийн орчинд гарч буй үе тэнгийнхэний хүчирхийлэлд сургуулийн зүгээс л сахилга, ёс зүйн хүрээнд хариу арга хэмжээ авч байгаа нь хангалтгүй байна. Учир нь сургуулийн зүгээс авч буй арга хэмжээг хүүхдүүд зөвхөн дэг журмын хүрээнд хүлээж авах хандлага илүү байдаг. Харин эцэг эх, асран хамгаалагчдын оролцоо нэмэгдүүлж дарамт, дээрэлхэлт нь хүчирхийлэл юм гэдгийг бага наснаас нь ойлгуулах, бусдын ялгаатай байдлыг хүлээн зөвшөөрөх, бусдад хүндэтгэлтэй хандах зэргийг суулгаж өгөх нь хамгийн зөв урьдчилан сэргийлэлт болж чадах юм.

Үе тэнгийн дарамт, дээрэлхэлтийн асуудлыг байх ёстой болон хүүхдийг сэтгэл зүйн хувьд хатуужуулна гэдэг хандлага байж болохгүй юм. Тиймээс эцэг эх, асран хамгаалагч бүр хүүхдийнхээ сургуулийн амьдралын талаар мэдээлэлтэй байж, санаа тавин, хариуцлагатай хандах үүрэгтэй.

Дүгнэлт: Сургууль бол зөвхөн эрдэм мэдлэг олж авах, суралцах орчин биш бөгөөд хүүхдүүдийн амьдралын хамгийн чухал, нийгэмших, өөрийгөө илэрхийлэх, хөгжих, оролцох эрхүүдийн нийлбэр цогц юм. Сэтгэл зүй, үе тэнгийн дээрэлхэлттэй холбоотой ямар нэг

асуудал үүсэхэд эцэг эх, хүүхэд, залуучуудын хэн нь ч сургуулийн аль ч багшид мэдэгдэж болох бөгөөд ийм нөхцөл бий болгоход идэвхтэй оролцоо чухал юм.

Ашигласан эх сурвалжийн жагсаалт

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль 1992
2. Хүүхэд хамгааллын тухай хууль 2016
3. Осман Долу. Криминологийн онолууд. (Дашгаадан.Э. Орчуулгын бүтээл). УБ. 2022
4. Г.Баттулга, Г.Буянтогтох, Д.Мөнхжаргал нар “Өсвөр насны хүүхэд, залуусын дундах дээрэлхэлт, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх модуль сургалт” гарын авлага. УБ. 2022
5. “Бүх нийтийн боловсролын төлөө” иргэний нийгмийн үндэсний эвсэл, “Үе тэнгийн дээрэлхэлтээс урьдчилан сэргийлэх аргачлал” гарын авлага УБ. 2020
6. Д.Мөнхцэцэг. “Хүний хөгжил ба сэтгэл зүйн зөвлөгөө” гарын авлага. УБ. 2023